

betydande roll i diskussionerna om spårvägen, utan att undersöka på vilka sätt de olika åsikterna manifesterades.

En ytterligare konsekvens av det långa tidsperspektivet är att Hallenberg förbiser flera relevanta kontexter i de empiriska kapitlen. Till exempel hade han med fördel kunnat använda Wantje Fritschys *Public finance of the Dutch Republic in comparative perspective* från 2017 för att fördjupa förståelsen av Christian Welshuisens agerande under 1600-talet. Det är uppenbart att diskussionerna om skatteuppbörden inte bara handlade om offentlig eller privat drift, utan även om hur existerande maktstrukturer påverkades av statens upplåningsbehov. I andra kapitel hade undersökningar av Stockholms stads offentliga ekonomi och hur den förändrades över tid kunnat tydliggöra utmaningarna för beslutsfattarna. Dessutom hade analyser av intäkter och kostnader underlättat för läsaren att bedöma betydelsen av de entreprenadkontrakt som diskuterades.

Avslutningsvis presenterar Hallenberg en god översikt över de argument som förekommit om privat och offentlig drift under 400 år. Det är slående hur långlivade vissa argument har varit och hur deras användning i den diskursiva kampen om olika organisatoriska lösningar har skiftat över tid. Hallenberg visar också hur fruktbart det är att fortsätta undersöka den betydelse som relationen mellan myndigheter och privata entreprenörer har haft och fortsätter att ha i det svenska samhället.

Örebro universitet

PATRIK WINTON

Henrik Berggren, *Landet utanför: Sverige och kriget 1939–1940* (Stockholm: Norstedts 2018). 484 s.

Andra världskrigets ofattbara blodbad är sedan 1945 ämne för hyllmil av litteratur. Nya generationer i vårt eget skonade land ställer nya frågor om svenskarna, beredskapen och kriget. Den svenska historieforskningen i ämnet är förhållandevis omfattande, populärlitteraturen likaså. Mer sällsynta är populära texter som verkligen integrerats med historieforskningens problemställningar och resultat. Henrik Berggren, historiker, journalist och författare, har i just denna genre utkommit med första delen i en trilogi om svenskarna under krigets första år 1939–1940. Han bygger sin skildring på större delen av den senaste forskningslitteraturen men också på det samtida källmaterialet. De ledande politikernas och diplomaternas dagboksanteckningar finner sin givna plats i Berggrens framställning. Han använder på ett fruktbart sätt därutöver bland annat Barbro Alving, Astrid Lindgrens och

Karin Bergmans dagböcker, dagspressens nyhetsartiklar och ledare samt en del brevmaterial. Ty Berggren är angelägen om att skriva vad man skulle kunna kalla framlängeshistoria. Detta innebär att historikern – trots sitt bekväma efterhandsperspektiv – försöker bedöma föreställningar och handlingsmönster hos beredskapssvenskarna med utgångspunkt i epokens egna förutsättningar. Först med en sådan, inte alltid så enkel tankeoperation, blir det förflutna begripligt.

Läsaren av *Landet utanför* känner vibrationerna av samlingsregeringens neutralitetsvänder i komplicerade krislägen, diplomaternas rituella koreografi och toppolitikernas gnabb och käftande sinsemellan. Huvuddragen i sak är kända, men Berggren lyckas fånga upp dåtida sinnesstämningar med hjälp av dagboksförfattarnas dialoger med sig själva, exempelvis Karl Gustaf Westmans skrockande cynismer och förakt för en del av regeringsledamöterna, Christian Günthers överraskande lappkast, Per Albin Hanssons lapidariska notiser om sin ständiga oro för att samlingsregeringen skall spricka med mera. Även de ibland litet korthuggna replikskiftena före och efter statsrådsberedningarna har Berggren tagit vara på. Under samtal på tu man hand, på vägen hem, vid ett krogbesök, tog man ibland bladet från munnen och fällde någon syrlig kommentar om *absent colleagues* och i synnerhet om den tyske envoyén Karl Schnurre, vars person tycks ha injagat kusligt obehag hos de flesta som kom i närheten av honom.

Men Berggren låter oss komma ännu närmare krigsårens vardag. De ovan nämnda personernas dagböcker och brevväxlingar, ställer läsaren tätt in på beredskapssvenskarnas krypande oro. De dagliga bekymren – ransoneringen, gengaskrånget, makars eller söners ovissa beredskapsöden långt bort i tjothahejti – blandas med korta och av begripliga skäl ofta mindre insiktsfulla kommentarer om krigsläget. Ty till och med den allra närmaste framtiden var ofta mörklagd och hotfull för människorna i landet utanför. Dagböckernas och brevens hisnande kontrast mellan vardagligt och världshistoriskt trollar hos läsaren fram en oförmedlad närvarokänsla. Beredskapsårens lukter kan kännas också av sådana unga läsare som förut aldrig nosat på det dåtida våta beredskapsyllet.

Tidningarnas nyheter och ledare var färskvara. Det som skrevs och lästes en dag blev sopor eller omslagspapper dagen därpå. När vi i backspegeln blåddrar i de gamla tidningsläggen serveras vi här på ett bräde vad beredskapsårens läsare fick sig till livs som dagsranson. På samma sätt som i dagböckerna och breven samsas det stora och det lilla, världsdramatiken och den gamla vanliga vanligheten. Tidningarnas ledare utgjorde heller inga träffsäkra långskott eftersom dagsåsikterna för det mesta vilade på fakta och sammanhang inom armlängds avstånd i samtiden. Ledarskribenternas politiska och militära kortscenarier var för tidningsläsarna den gången nog

rimliga, medan de i våra dagars ljus kan framstå som inskränkta eller rentav befängda.

En recension bör inte avslöja allt för mycket av en boks innehåll. I korta drag bör dock ett för de flesta okänt sammanhang i Berggrens bok kommenteras. Det gäller den svenske storföretagaren Axel Wenner-Grens (ursprungligen Wennergren) klappjakt på den amerikanske vice utrikesministern (*under-secretary*) Sumner Welles, båda anmärkningsvärt originella personligheter, var och en på sitt vis. Wenner-Gren hade grundlagt ett industriimperium. Hans kylskåp och dammsugare såldes så framgångsrikt över hela klotet att han själv blev miljardär. Succén tycks ha ingett honom en kallelse att mäkla fred i världen. Sumner Welles var av en annan sort. Hans överklassbakgrund hade stöpt honom i ett slags brittisk gentlemannaform. Atletiskt byggd och med skräddarsydd gångkläder väckte han viss sympati, bland annat för sina fredssträvanden. Wenner-Gren, som hade tillgång till förnämliga fortskaffningsmedel, försökte envist men förgäves både i Gamla och Nya världen få kontakt med Welles för att inför denne lägga fram sin stora världsfredsplan för godkännande. Welles var måttligt road, ja rentav oroad inför det möte som aldrig blev av.

Landet utanför är en av de bästa framställningarna i sitt slag som jag läst. På några ställen kan man visserligen sakna en och annan detalj, men det positiva helhetsintrycket består och väcker aptit hos läsaren inför fortsättningen.

Göteborgs universitet

THOMAS MAGNUSSON